

ביקורת אפקטיבית

תחום הביקורת נחשב מהרגישים והחשובים בכול מערכת יחסים (קהילה, משפחה, חינוך, עבודה). מצד אחד, הביקורת היא חלק מהמחויבות שלנו לאחר (עריבות הדדית). אדישות כלפי האחר תחשב כהזנחה וכמחדל, כפי שהתורה מחייבת (ויקרא י"ט): "הֹכַח תִּוְכַח אֶת עַמִּיתְךָ וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חָטָא". ברם, חדירה עודפת לחייו של האחר, עלול לגרום לבורג ולתוצאות שליליות. כיצד אפוא ניתן לדון ולשקול את תחום הביקורת במבחן האפקטיביות, כשבדרך כלל הנטייה הטבעית לבקר את האחר כמעט באופן אוטומטי ולא מבוקר?

אכן, ביקורת שאינה אפקטיבית עלולה להיות גם הרסנית. אז, יצא שכרנו בהפסדנו. באנו להועיל ונמצאנו מזיקים. מה אם כן עושים כדי שהביקורת תהיה תחת שליטה? מה ניתן לעשות על מנת לוודא שהביקורת אכן תהיה אפקטיבית?

לשאלת הביקורת האפקטיבית התייחסו חז"ל במספר לא מעט של מקומות. נביא שתי התייחסויות. בהתייחסות הראשונה, נאמר בחז"ל "אל תדון את חברך עד שתגיע למקומו". קודם לביקורת, המבקר חייב להבין את מקומו של האחר במובן הרחב של המילה. הכרות של הנרטיב ההוליסטי ("עד שתגיע למקומו"). בהיעדר הבנת מקומו של האחר, יקשה עלינו לבקרו באופן אפקטיבי. בהתייחסות השנייה, חז"ל לימדו אותנו את הכלל "שלא לומר דבר שאינו נשמע". איפוק במקום שיש צורך. קשה, אך הכרחי.

מדרך התנהלותו של יעקב בפרשת "ויחיי" ובהמשך ממשו בסוף ימיו, ניתן לקבל מבט מקיף על מושג הביקורת האפקטיבית. יעקב כידוע דחה את ביקורתו לבניו עד לסוף ימיו. גם משה דחה את ביקורתו לשבטים לסוף ימיו. על כך מסביר הפרשן רש"י (דברים א', ג') כי משה למד זאת מיעקב: "מלמד שלא הוכיחן אלא סמוך למיתה. ממי למד, מיעקב שלא הוכיח את בניו אלא סמוך למיתה".

מדוע אפוא יעקב דחה את בקורתו עד סמוך למיתתו? – מסביר רש"י בהמשך דבריו, שדחיית הביקורת של יעקב כל כך הרבה שנים, נבעה מארבעה טעמים כשכול אחד מהם מהווה עמוד יסוד במשמעות של בקורת אפקטיבית.

ראשית, החשש כי הביקורת עלולה ליצור ריחוק בין המבקר למבוקר. בומרנג שלילי. כולם אוהבים לשמוע קומפלימנטים אבל לא בקורת. שנית, החשש מפני חזרה יתירה על הביקורת שעשויה גם לגרום לאפקט שלילי. שלישית, החשש מפני הבושה מצד המבוקר. מילה שלא במקום או שלא בתזמון הנכון, והאחר עלול להיפגע ויצא שכרנו בהפסדנו. רביעית, החשש מפני הרושם שהביקורת אינה עניינית. קיימת כביכול נגיעה אישית של המבקר או שאין הוא ראוי להעיר, כפי שמופיע בתלמוד (בבא בתרא ט"ו): "אומר לו [השופט]: טול קיסם מבין שינדך, אומר לו: טול קורה מבין עיניך". אין מי שראוי להעביר ביקורת בונה בדורנו.

נמצא אפוא לפי פרשנות רש"י, שמפני ארבע סיבות נמנע יעקב מלבקר את בניו כל חייו והמתין עד יומו האחרון. איזו עוצמה, איזה איפוק. כמה כוחות נפש נדרשים כדי לעמוד בעומס הנפשי שלא לומר ביקורת ולשמור הכול "בבטן".

לומדים אנו מסוגיה זו, שתחום הביקורת אכן רגיש ומורכב ומצריך הרבה מאוד איפוק, חשיבה, רגישות, דאגה, סבלנות, תזמון ובעיקר מיקוד בעצמי.

כשאלו הם מאפייני הביקורת, או אז יש תקווה שהיא גם תהיה אפקטיבית.